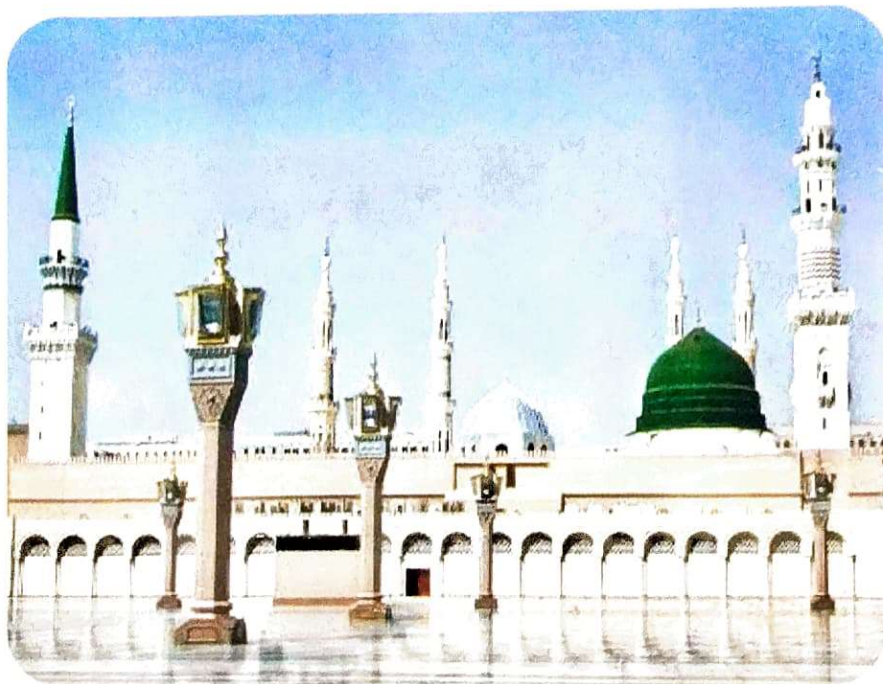

ਸਰਤਾਜ-ਏ-ਔਲੀਆ ਸੁਲਤਾਨ-ਉਲ-ਆਰਿਫੀਨ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ ਰਹਿ, ਸਾਹਿਤ ਧਾਰਾ

ਹੁਲੀਆ ਸ਼ਰੀਫ਼

ਸੁੱਨੱਤਾਹੁ ਅਨੇਹਿ ਵ-ਸੁੱਨਮ

ਸੰਪਾਦਕ ✍

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ

ਲਿਪੀਅੰਤਰਨ ਤੇ ਸੰਕਲਨ

ਡਾ. ਨਜੀਮ ਅਹਿਮਦ 'ਨਦੀਮ'

ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ
ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੁਸਾਇਟੀ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ।

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ

ਅਤੇ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

ਵਲੋਂ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ ਸਾਹਿਤ

1. ਅਹਿਸਨੁਲ ਕਸਿਸ ਅਤੇ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ
ਆਲਮਪੁਰੀ ਦੇ ਕਿੱਸੇ

ਸੰ: ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ, ਪੰਨੇ 888, ਕੀਮਤ 7 ਰੁਪਏ
(ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਛਾਪ 1989)

2. ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ
ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ

ਡਾ. ਉਤਮ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ (ਪੀਐਚਡੀ. ਥੀਸਿਸ),
ਪੰਨੇ 280, ਕੀਮਤ 17 ਰੁਪਏ (ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਛਾਪ
1989)

3. ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ: ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਚਨਾ

ਡਾ. ਉਤਮ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ ਪੰਨੇ 280, ਕੀਮਤ 17 ਰੁਪਏ
(ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਛਾਪ 1989)

ਸਰਤਾਜ-ਏ-ਔਲੀਆ ਸੁਲਤਾਨ-ਉਲ-ਆਰਿਫੀਨ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.) ਸਾਹਿਤ ਧਾਰਾ

ਹੁਲੀਆ ਸ਼ਰੀਫ਼

(ਹੁਜ਼ੂਰ ਸੱਲਲੱਹੁ ਅਲੈਹਿ-ਵਸੱਲਮ)

ਸੰਪਾਦਕ :
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ

ਲਿੱਪੀਅੰਤਰਨ ਤੇ ਸੰਕਲਨ
ਡਾ. ਨਦੀਮ ਅਹਿਮਦ ਨਦੀਮ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ
ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੁਸਾਇਟੀ
ਬੀ-2, ਐਮ.ਸੀ.ਐੱਚ/84
ਜੋਧਾ ਮੱਲ ਰੋਡ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ
98140-36480

ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਨਾਂ : ਹੁਲੀਆ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹੁਜ਼ੂਰ ਸੱਲਲੱਹੁ ਅਲੈਹਿ
ਵ-ਸੱਲਮ

ਕਵੀ : ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)

ਸੰਪਾਦਕ : ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ ਆਲਮਪੁਰੀ

ਲਿੱਪੀਅੰਤਰਨ ਤੇ ਸੰਕਲਨ : ਡਾ. ਨਦੀਮ ਅਹਿਮਦ ਨਦੀਮ
ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ
ਫ਼ਾਰਸੀ, ਉਰਦੂ ਅਤੇ ਅਰਬੀ ਵਿਭਾਗ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕੈਂਪਸ
ਪਟਿਆਲਾ-147002
ਮੋ: 09888856914, 07009456145
E-mail: nadeem.pup@gmail.com

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ : 2021

ਕੀਮਤ : 50/- ਰੁਪਏ

ਕਾਪੀਆਂ : 1000

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਕੇ. ਸੀ. ਮਹਾਜਨ ਐਡਵੋਕੇਟ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ
ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੁਸਾਇਟੀ,
ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ। ਮੋ: 98140-36480

ਪੁਸਤਕ ਮਿਲਣ ਦਾ ਪਤਾ : ਵਿਜੈ ਬੁੱਕ ਡਿਪੂ, ਸਾਹਮਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਈ
ਸਕੂਲ, ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕ. ਆਲਮਪੁਰ
ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ-144202
ਫੋਨ : 98159-21270

ਤਤਕਰਾ

1. ਭੂਮਿਕਾ- ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ 4
2. ਸੰਖੇਪ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ- ਡਾ. ਨਦੀਮ ਅਹਿਮਦ ਨਦੀਮ 8
3. ਜੀਵਨੀ- ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)- 10
4. ਸ਼ਜਰਾ-ਏ-ਨਸਬ (ਬੰਸਾਵਲੀ) 17
5. ਹੁਲੀਆ ਸ਼ਰੀਫ ਹੁਜ਼ੂਰ ਸੱਲਲੱਹੁ ਅਲੈਹਿ-ਵਸੱਲਮ 18
6. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਪੁਸਤਕਾਂ 23
7. “ਸ਼ਾਇਰ-ਏ-ਪੰਜਾਬ”- ਡਾ. ਸਾਬਿਰ ਆਫ਼ਾਕੀ

ਭੂਮਿਕਾ

ਇਹ ਗੱਲ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਉਹ ਰਚਨਾਵਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਨਾਯਾਬ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰੂਫ ਸੋਧਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਛਾਪ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਜ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜਦ ਤੋਂ ਮੈਂ ਹੋਸ਼ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤਨ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਚੈਨ ਵੀ। ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੋਈ ਪਲ-ਛਿਣ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਲੰਘਿਆ ਜੋ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ, ਕਲਾਮ, ਮਜ਼ਾਰ-ਏ-ਅਕਦਸ ਦੀ ਤਾਮੀਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਜੇਕਰ ਸੱਚ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਜਾਂ ਤਹਿਰੀਕ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਨਾ ਪਨਪਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰਾ ਹਾਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਬੜੇ ਅਜੀਬ-ਓ-ਗ਼ਰੀਬ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾਅ ਆਏ, ਮੈਨੂੰ ਕੇਵਲ ਆਪ (ਰਹਿ.) ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਕਲਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਤੇ ਹੌਸਲਾ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦਾ ਰਿਹਾ।

ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ ਅਤੇ ਔਖਾ ਵੀ, ਪਰੰਤੂ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਹੁਣ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਦੋਂ ਹੋਵੇਗਾ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਲਹਿਜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਹਾਲਾਤ, ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸੱਚਾ ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਉਪਲਭਧ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਅਹਿਮ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਸੰਬੰਧੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਬਾਰੇ ਕਦੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਤਕਾਜ਼ਾ ਵੀ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ

ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ 'ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਅਸਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆਪਣੀ ਸੱਭਿਅਤਾ, ਤਹਿਜੀਬ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਚੈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਖੈਰ ਨੇਕੀ ਤੇ ਬਦੀ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿੱਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੱਚ ਦੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ 1990 ਈ. ਵਿਚ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਇਕ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਰਜਿਸਟਰਡ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਤਾਲਿਆ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਰੱਬ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਸਮਝ ਬਖਸ਼ੀ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਪਰਖ ਸਕਾਂ। ਮੈਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਦੂਜਿਆਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਾਂ। ਇਸਲਾਮੀ ਇਤਿਹਾਸ, ਸਾਂਝੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਇੱਥੇ ਦੀਆਂ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਤੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤਰ, ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦੇ ਢੰਗ ਜਾਂ ਸੰਵਾਦ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਾਂ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਹ ਕਿ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਲਾਮ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤਰ, ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ, ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਢੰਗ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ, ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਹਾਲਾਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਵਿ ਦਾ ਮੱਯਾਰ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕਵੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸੂਫੀ ਕਵੀਆਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼, ਕਲਾਮ ਦਾ ਸਤਰ ਜਾਂ ਕਸੌਟੀ, ਉਸ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਤੇ ਡੂੰਘਾਣ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਤੇ ਕਲਾ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਤੇ ਜ਼ਿਹਨੀਅਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਕੀਦਿਆਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ, ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਰੱਬ ਨੇ ਮੇਰੀ ਉਚੇਚੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਬਖ਼ਸ਼ੀ, ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਰਹਿਮਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਭੇਦ ਖੁੱਲਦੇ ਰਹੇ, ਚਾਨਣ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਲਹਿਜ਼ਾ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲਹਿਜ਼ੇ ਵੀ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵੱਜੋਂ ਕੁੱਝ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਦੇਖਿਆ-ਵੇਖਿਆ, ਚੰਦ-ਚੰਨ, ਸੁਫਨਾ-ਸੁਫਨਾ ਆਦਿ। ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਦਾ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਸੱਯਦ ਰੌਸ਼ਨ ਅਲੀ ਜਦੋਂ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਠਹਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਗਈ ਆਪਣੀ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਮਾਲਵੇ ਦੀਆਂ

ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਜਾਂ ਤਜਕਰਾ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ:
ਏਥੇ ਅਸੀਂ ਆਹੇ ਉਥੇ ਬਣੇ ਆਪਾਂ
ਜਦੋਂ ਬੋਲੀਆਂ ਹੋਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਹੋਈਆਂ।

ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ "ਹੁਲੀਆ ਸ਼ਰੀਫ" ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.) ਦੀ ਅਹਿਮ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਮੁਹੰਮਦ ਆਲਮ ਕਪੂਰਥਲਵੀ ਮਰਹੂਮ ਨੇ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਲਿਖਤਾਂ ਭਾਵ 1. ਚਿੱਠੀ ਬਨਾਮ ਰੋਸ਼ਨ ਅਲੀ 2. ਚਿੱਠੀ ਬਨਾਮ ਹੀਰੇ ਸ਼ਾਹ 3. ਚਿੱਠੀ ਬਨਾਮ ਗੁਲਾਮ ਯਾਸੀਨ 4. ਹੁਲੀਆ ਸ਼ਰੀਫ ਹਜ਼ੂਰ ਸੱਲੱਲਾਹੁ ਅਲੈਹਿ ਵਸੱਲਮ 5. ਸੀ-ਹਰਫੀ ਸੱਸੀ ਪੁਨੂੰ 6. ਸੀ-ਹਰਫੀ ਚੋਪਟਨਾਮਾ 7. ਸੀ-ਹਰਫੀ ਪੰਧਨਾਮਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਕਿਤਾਬੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਨੂੰ ਨਾਂ "ਸਤ ਫਲ" ਰਖਿਆ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਰਹਿ. ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ "ਹੁਲੀਆ ਸ਼ਰੀਫ ਸੱਲੱਲਾਹੁ ਅਲੈਹਿ ਵਸੱਲਮ" ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਦੀ ਸੋਧ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੋਸਤਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁਹੰਮਦ ਐਸ ਆਬਿਦ ਸਾਹਿਬ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੁਫਤੀ ਅਬਦੁਰ ਰਊਫ ਸਾਹਿਬ, ਅਲੱਮਾ ਨਾਦਿਰ ਜਾਜਵੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਅਹਿਸਾਨ ਬਾਜਵਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਦੋਸਤ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤਸ਼ਰੀਫ ਲਿਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਮਸ਼ਵਰਿਆਂ ਦਾ ਅਮਲ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਸਤ ਫਲ ਵਿਚ ਮੁਹੰਮਦ ਆਲਮ ਹੋਰਾਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਨੇ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਤਰੁੱਟੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਾ ਆ ਸਕਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਐਸ ਆਬਿਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਹੀ ਕੀਤਾ। ਮੁਹੰਮਦ ਐਸ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚਿੱਠੀਆਂ, ਹੁਲੀਆ ਸ਼ਰੀਫ ਹਜ਼ੂਰ ਸੱਲੱਲਾਹੁ ਅਲੈਹਿ ਵਸੱਲਮ, ਸੀ-ਹਰਫੀ ਸੱਸੀ ਪੁਨੂੰ, ਚੋਪਟਨਾਮਾ ਅਤੇ ਪੰਧਨਾਮਾ ਆਦਿ ਦੀ ਪਰੂਫ ਰੀਡਿੰਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਔਖੇ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੱਲ ਕੀਤਾ। ਰਾਕਿਮ ਮੌਸੂਫ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦਿਲੋਂ ਦੁਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਸੋਧਨ ਤੇ ਸਿੰਗਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਤਆਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾਰੀਨ ਵਿਚ ਅਜਰ-ਏ-ਜਜ਼ੀਲ ਅਤਾ ਫਰਮਾਵੇ। ਰੱਬਾਨਾ ਤਕੱਬਲ ਮਿੰਨਾ ਇੰਨਾਕਾ ਅੰਤ-ਉਸ-ਸਮੀਅ-ਉਲ-ਅਲੀਮ।

ਇੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤ ਅਹਿਬਾਬ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਬੇ-ਇਨਸਾਫੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੋਸਤਾਂ ਵਿਚ ਮੁਹੰਮਦ ਆਸਿਫ ਸਾਹਿਬ, ਹਾਜੀ ਮੁਹੰਮਦ ਸਈਦ ਗੁੱਜਰ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਣਾ ਫਜ਼ਲ-ਉਰ ਰਹਿਮਾਨ ਸਾਹਿਬ, ਸੱਜਾਦ ਰਸੂਲ

ਸਾਹਿਬ, ਇਨਆਮ ਉਲਾਹ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਮੁਹਸਿਨ ਅਲੀ ਚੱਠਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਨੇਕ ਮੰਤਵ ਲਈ ਪੁਰਖਲੂਸ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਅਲਾਹ ਤਆਲਾ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫ਼ਜ਼ਲ ਤੇ ਅਹਿਸਾਨ ਫ਼ਰਮਾਵੇ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਸਰਦਾਰ ਚੇਤਨ ਸਿੰਘ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ (ਰੀਟਾਇਰਡ) ਦਾ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਸ਼ੁਕਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸੂਫੀ ਰੰਗ ਵਾਲੀਆਂ ਮਹਾਨ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਬੰਧੀ ਯੋਗ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ।

ਉਂਜ ਮੈਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਬੇਹਤਰੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਕਿਤੇ ਟਾਇਪਿੰਗ ਦੀ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ ਤਾਂ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰਨਾ ਜੀ, ਸੋਧ ਤੇ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ।

ਧੰਨਵਾਦ!

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ ਆਲਮਪੁਰੀ

ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ

ਰਿਸਰਚ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਫ਼ੈਸਲਾਬਾਦ

0092-300-4473366, 0092-313-8666611

Email: president_alampuri@yahoo.com

president_org@hotmail.com

Website: www.alampuri-research.org

*****

ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.) (ਸੰਖੇਪ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ)

- ਨਾਂ : ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ
- ਸਾਹਿਤਕ ਨਾਂ : ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
- ਆਮਦ : 5 ਰਬੀਅ-ਉਲ-ਅੱਵਲ 1265 ਹਿਜਰੀ ਬਮੁਤਾਬਿਕ
29 ਜਨਵਰੀ, ਦਿਨ ਸੋਮਵਾਰ 1849 ਈਸਵੀ
- ਸਥਾਨ : ਪਿੰਡ ਆਲਮਪੁਰ, ਤਹਿਸੀਲ ਦਸੂਹਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ,
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ
- ਮਾਪੇ : ਮੁਹਤਰਮਾ ਰਹਿਮਤ ਬੀਬੀ ਸਾਹਿਬਾ
ਚੌਧਰੀ ਮੁਰਾਦ ਬਖ਼ਸ਼ ਸਾਹਿਬ
- ਭੈਣ-ਭਰਾ : ਆਪ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਸੰਤਾਨ ਸਨ।
ਵਿੱਦਿਆ : ਜ਼ਾਹਿਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੁਰਾਗ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਹਾਂ
ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਇਲਮ-ਏ-ਲੱਦੁੰਨੀ
(ਇਲਹਾਮੀ ਇਲਮ) ਦੀਆਂ ਨੇਅਮਤਾਂ ਨਾਲ ਮਾਲਾ-ਮਾਲ
ਸਨ। ਉਂਜ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵੱਜੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੌਲਵੀ
ਹਾਮਿਦ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਅਰਬੀ ਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਕ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡ ਗਿਲਜੀਆਂ ਦੇ ਮੌਲਵੀ
ਉਸਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੀ ਤਾਲੀਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।
- ਮੁਲਾਜ਼ਮਤ : 1864 ਈਸਵੀ ਤੋਂ 1878 ਈ. ਤੱਕ ਮੀਰਪੁਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ
ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਬਤੌਰ ਅਧਿਆਪਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਭਾਈਆਂ।
1878 ਈ. ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਮਹੇਸਰ ਵਿਖੇ ਤਬਾਦਲਾ ਹੋਇਆ।
1882 ਈ. ਵਿਚ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਆਲਮਪੁਰ ਆ ਗਏ।
ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਦੀ ਉਮਰ ਕੇਵਲ 33 ਸਾਲ ਸੀ।
- ਵਿਆਹ : ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਿਆਹ ਹੋਏ। ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਕੋਈ
ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਦੂਜੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਇਕ ਧੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ
ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ “ਆਇਸ਼ਾ ਬੀਬੀ” ਸੀ। ਤੀਜੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਵੀ
ਇਕ ਬੇਟੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ “ਖ਼ਦੀਜ਼ਾ ਬੀਬੀ” ਸੀ।
- ਰੁਖ਼ਸਤ : 7 ਸ਼ਅਬਾਨ 1309 ਹਿਜਰੀ ਬਮੁਤਾਬਿਕ 7 ਮਾਰਚ ਦਿਨ
ਸੋਮਵਾਰ 1892 ਈਸਵੀ।

ਆਖਰੀ

ਆਰਾਮਗਾਹ : ਪਿੰਡ ਆਲਮਪੁਰ, ਤਹਿਸੀਲ ਦਸੂਹਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ,
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਰਚਨਾਵਾਂ:

1. ਦਾਸਤਾਨ-ਏ-ਅਮੀਰ ਹਮਜ਼ਾ (ਪਹਿਲੀ ਜਿਲਦ) 1864 ਈਸਵੀ
ਦੂਜੀ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਜਿਲਦ 1869 ਈ.
(ਇਸ ਵਿਚ ਲੱਗਭਗ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਸ਼ਿਅਰ ਹਨ)
2. ਰੂਹ-ਉਲ-ਤਰਤੀਲ 1868 ਈ.
3. ਅਹਸਨ-ਉਲ-ਕਸਸ
(ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਿੱਸਾ ਯੂਸੂਫ਼ ਜੁਲੈਖਾ) 1873 ਈ.
4. ਸੀ-ਹਰਫੀ "ਹੁਲੀਆ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹਜ਼ੂਰ ਸੱਲਲਾਹੁ ਅਲੈਹਿ ਵ-ਸੱਲਮ 9 ਮਾਰਚ
1880 ਈ.
5. ਚਿੱਠੀਆਂ 10 ਨਵੰਬਰ 1882 ਈ.
6. ਸੀ-ਹਰਫੀ ਸੱਸੀ ਪੁਨੂੰ
7. ਸੀ ਹਰਫੀ ਚੋਪਟਨਾਮਾ
8. ਸੀ-ਹਰਫੀ ਪੰਧਨਾਮਾ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
9. ਗੁੱਜਰਨਾਮਾ
10. ਕਿੱਸਾ ਰੂਪਨ

ਉਰਦੂ ਰਚਨਾਵਾਂ

1. ਮਸਅਲਾ-ਏ-ਤੌਹੀਦ (ਵਾਰਤਕ) 1878 ਈ.
2. ਮਆਰਿਬ-ਉਲ-ਖ਼ਾਸ਼ਿਈਨ (ਵਾਰਤਕ) 1887 ਈ.
3. ਉਰਦੂ ਗਜ਼ਲੀਆਤ (ਉਪਲੱਭਯ ਨਹੀਂ)

ਡਾ. ਨਦੀਮ ਅਹਿਮਦ ਨਦੀਮ
ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
ਫਾਰਸੀ, ਉਰਦੂ ਅਤੇ ਅਰਬੀ ਵਿਭਾਗ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕੈਂਪਸ
ਪਟਿਆਲਾ-147002

*****

ਜੀਵਨੀ

ਸਰਤਾਜ-ਏ-ਔਲੀਆ ਸੁਲਤਾਨ-ਉਲ-ਆਰਿਫੀਨ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)

ਜਨਮ: ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.) ਦਾ ਜਨਮ 5 ਰਬੀਅ-ਉਲ-ਅਵੱਲ 1265 ਹਿਜਰੀ (29 ਜਨਵਰੀ 1849 ਈ.) ਦਿਨ ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਆਲਮਪੁਰ, ਤਹਿਸੀਲ ਦਸੂਹਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਚੌਧਰੀ ਸੁਲਤਾਨ ਅਲੀ ਅਤੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹਾਜ਼ਰਾ ਬੀਬੀ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਚੌਧਰੀ ਮੁਰਾਦ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਾਦੀ ਪਿੰਡ ਲੁਢਿਆਨੀ ਵਿੱਚ ਹੋਈ, ਇਸ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਪਿੰਡ ਧੂਤਾਂ ਵਿਖੇ ਜਨਾਬ ਖ਼ੁਦਾਦਾਦ ਦੀ ਧੀ ਰਹਿਮਤ ਬੀਬੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਹੋ ਰਹਿਮਤ ਬੀਬੀ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਦੀ ਮਾਤਾ ਸਨ। ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਔਲਾਦ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਜਾਤ ਗੁੱਜਰ ਅਤੇ ਗੋਤ ਕੁਸਾਨਾ ਸੀ। ਆਪ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਮਰ ਅੱਜੇ ਲੱਗ-ਭੱਗ 12 ਸਾਲ ਦੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਫ਼ਾਨੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਕੁਚ ਕਰ ਗਏ।

ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ: ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਹਰੀ ਸੁਰਾਗ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਪਰ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ (ਰਹਿ.) ਇਲਮ-ਏ-ਲੱਦੁੰਨੀ (ਇਲਹਾਮੀ ਇਲਮ, ਰੱਬ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਗਿਆਨ ਭਾਵ ਜਿਸ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ) ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਮਾਲਾ-ਮਾਲ ਸਨ। ਅਲੱਹ ਤਆਲਾ ਦਾ ਆਪ (ਰਹਿ.) ਤੇ ਖ਼ਾਸ ਫ਼ਜ਼ਲ-ਓ-ਕਰਮ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿੱਦਿਆ ਵੱਜੋਂ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੌਲਵੀ ਹਾਮਿਦ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਅਰਬੀ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਫੇਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਗਿਲਜ਼ੀਆ ਦੇ ਮੌਲਵੀ ਉਸਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੀ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ।

ਮੁਲਾਜ਼ਮਤ, ਨੌਕਰੀ: ਜਾਹਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਤੋਂ ਫ਼ਾਰਿਗ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਮੀਰਪੁਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਵੱਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਆਪ ਨੇ ਮੀਰਪੁਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬਹੈਸੀਅਤ ਉਸਤਾਦ 1864 ਈ. ਤੋਂ 1878 ਈ. ਤੱਕ, 14 ਸਾਲ ਖ਼ਿਦਮਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਚਾਨਣ

ਫੈਲਾਇਆ। 1878 ਈ. ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ ਪਿੰਡ ਮਹੇਸਰ ਵਿਖੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਹੇਸਰ ਆਲਮਪੁਰ ਤੋਂ ਲਗਭਗ 2 ਮੀਲ ਦੇ ਫਾਸਲੇ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਆਪ ਨੇ 4 ਸਾਲ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਅਤੇ 1882 ਈ. ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਕੇ ਆਲਮਪੁਰ ਵਾਪਿਸ ਆ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ ਲਗਭਗ 18 ਸਾਲ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਭਾਈਆਂ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਆਪ ਨੇ ਅਸਤੀਫਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਦੀ ਉਮਰ ਲੱਗ-ਭਗ 33 ਸਾਲ ਸੀ।

ਖਸਲਤਾਂ, ਆਦਤਾਂ ਤੇ ਖੂਬੀਆਂ: ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿਮਤ ਉੱਲਾ ਅਲੈਹਿ) ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਤਬੀਅਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਮਿਲਣਸਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੋਲੇ। ਰਾਹ ਚੱਲਦੇ ਤਾਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਬੜੇ ਵਕਾਰ ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਸਨ। ਚੰਗੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਦੇ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਤਬੀਅਤ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਮਿਜ਼ਾਜੀ ਵੀ ਸੀ। ਆਪ ਚਿੱਟਾ ਕੁੜਤਾ, ਚਿੱਟੀ ਧੋਤੀ ਅਤੇ ਚਿੱਟੀ ਪਗੜੀ ਪਹਿਨਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੁਸੱਦੀ ਪਗੜੀ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨੀ ਲੁੰਗੀ ਵੀ ਪਹਿਣ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮਿਸਵਾਕ (ਦਾਤਨ) ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਅਸਰ ਸੀ। ਅੱਲਾਹ ਤਆਲਾ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਸ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਅਤੇ ਗਹਿਰਾਈ ਅਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਲੋਕ ਆਪ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਈਮਾਨੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਸੀ ਕਿ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਹੁਲੀਆ ਮੁਬਾਰਕ: ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.) ਦਾ ਕੱਦ ਲਗਭਗ ਪੌਣੇ ਛੇ ਫੁੱਟ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਨੈਣ ਨਕਸ਼ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸਨ। ਜਿਸਮ ਪਤਲਾ ਸੀ ਪਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਸਿਹਤਮੰਦ ਤੇ ਗਠਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਮੁਬਾਰਕ ਛੋਟੀ ਸੀ। ਦੰਦ ਚਿੱਟੇ, ਪੱਧਰੇ ਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸਨ। ਰੰਗ ਗੋਰਾ ਸੁਰਖੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਅੱਖਾਂ ਦਰਮਿਆਨੀਆਂ ਸਨ, ਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੋਟੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਛੋਟੀਆਂ, ਥੋੜੀਆਂ ਲਾਲ ਸਨ। ਆਪ ਦੀ ਹਥੇਲੀ ਭਰਪੂਰ ਸੀ ਤੇ ਥੋੜੀ ਸੁਰਖ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸਨ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੰਮੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਮੱਥਾ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸੀ। ਆਪ (ਰਹਿ.) ਦੀ ਗਰਦਨ ਵੀ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸੀ, ਨਾ ਬਹੁਤ ਪਤਲੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਹੁਤ ਮੋਟੀ।

ਨਿਕਾਹ ਅਤੇ ਔਲਾਦ: ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.) ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਿਆਹ ਹੋਏ। ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਾਦੀ ਪਿੰਡ ਧੂੜਾਂ ਤਹਿਸੀਲ ਭੁੰਗਾ ਰਿਆਸਤ ਕਪੂਰਥਲਾ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਅਲੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਧੀ ਕਰਮ ਬੀਬੀ ਨਾਲ 1869 ਈ. ਵਿਚ ਹੋਈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਦੀ ਉਮਰ 20 ਸਾਲ ਸੀ। ਇਹ ਪਤਨੀ 1873 ਈ. ਵਿਚ ਇੰਤਕਾਲ ਕਰ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਪਿੰਡ ਸਕਰਾਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ

ਵਿਖੇ 1881 ਈ. ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਪਤਨੀ ਵੀ 1986 ਵਿੱਚ ਵਫ਼ਾਤ ਪਾ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਧੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਆਇਸ਼ਾ ਬੀਬੀ ਸੀ। ਆਇਸ਼ਾ ਬੀਬੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਚੌਧਰੀ ਸੁਲਤਾਨ ਅਲੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਜੋ ਕਿ ਆਲਮਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਿੰਡ ਬਲੜਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। 1947 ਈ. ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਨੋਂ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਫ਼ੌਤ ਹੋ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧੀ ਗੁਲਾਮ ਫ਼ਾਤਿਮਾ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਫ਼ਜ਼ਲ ਅਹਿਮਦ ਸੀ। ਫ਼ਜ਼ਲ ਅਹਿਮਦ ਭਰੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਵਫ਼ਾਤ ਪਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਲਾਮ ਫ਼ਾਤਿਮਾ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਮੀਆਂ ਬੀਬੀ 1947 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਆ ਗਏ ਤੇ ਕੁੱਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਇੰਤਕਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ੈਸਲਾਬਾਦ ਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਟੋਬਾ ਟੇਕ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਆਬਾਦ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਤੇ ਆਖ਼ਰੀ ਸ਼ਾਦੀ 1309 ਹਿਜਰੀ ਭਾਵ 1891 ਈ. ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਖੰਨਿਆਂ ਵਧਾਇਆ ਦੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਗੁਲਾਬ ਗੁੱਜਰ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਜ਼ੈਨਬ ਬੀਬੀ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਧੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਖ਼ਦੀਜ਼ਾ ਬੀਬੀ ਸੀ। ਖ਼ਦੀਜ਼ਾ ਬੀਬੀ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 2 ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਫ਼ਾਤ ਹੋ ਗਈ ਪਰੰਤੂ ਵਫ਼ਾਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੇਰੇ ਬੇਟੀ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ ਤੂੰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਖ਼ਦੀਜ਼ਾ ਬੀਬੀ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਇੰਜ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਖ਼ਦੀਜ਼ਾ ਬੀਬੀ ਦੀ ਉਮਰ ਲਗਭਗ ਪੰਜ ਵਰੇ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਜ਼ੈਨਬ ਬੀਬੀ ਵੀ ਇੰਤਕਾਲ ਕਰ ਗਈ। ਖ਼ਦੀਜ਼ਾ ਬੀਬੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਚੌਧਰੀ ਅਬਦੁਲ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਨਾਲ ਹੋਈ ਜੋ ਕਿ ਆਲਮਪੁਰ ਦੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਘਰਾਨੇ ਨਾਲ ਸੰਬਧ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਮੁਹਤਰਮਾ ਖ਼ਦੀਜ਼ਾ ਬੀਬੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਨਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਫ਼ਾਤ ਪਾ ਗਈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਅਬਦੁਲ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਨਣ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਬਾਅਦ ਤੱਕ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ 1975 ਈ. ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਤਕਾਲ ਹੋਇਆ। ਮੁਹਤਰਮਾ ਖ਼ਦੀਜ਼ਾ ਬੀਬੀ ਦੀ ਔਲਾਦ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਧੀਆਂ ਸਨ। ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਅਬਦੁਲ ਲਤੀਫ਼ ਲਗਭਗ 18 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਨਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਫ਼ਾਤ ਪਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਾਈਦਾ ਬੇਗਮ, ਮਸਊਦਾ ਬੇਗਮ, ਅਬਦੁੱਰ ਰਸ਼ੀਦ ਤੇ ਰਜ਼ੀਆ ਬੇਗਮ ਹਨ। 1947 ਈ. ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਜ਼ੀਆ ਬੇਗਮ ਦਾ ਵਿਆਹ ਚੌਧਰੀ ਗੁਲਾਮ ਕਾਦਿਰ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡ ਫਾਂਬੜਾ, ਤਹਿਸੀਲ ਭੁੰਗਾ, ਰਿਆਸਤ ਕਪੂਰਥਲਾ, ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਆ ਕੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਇਲਪੁਰ ਤਹਿਸੀਲ ਸਮੁੰਦਰੀ ਵਿਚ ਆਬਾਦ ਹੋਏ ਅਤੇ 1975 ਈ. ਵਿਚ ਇਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਲਾਇਲਪੁਰ ਵਿਖੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਕਰ ਲਈ। ਬੰਦਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ ਮੁਹਤਰਮਾ ਰਜ਼ੀਆ ਬੇਗਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ਜਦੋਂਕਿ ਮੁਹਤਰਮਾ ਖ਼ਦੀਜ਼ਾ ਬੀਬੀ ਦਾ ਦੋਹਰਾ ਅਤੇ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਦਾ ਪੜ ਦੋਹਰਾ ਹੈ।

ਰਚਨਾਵਾਂ: ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.) ਦਾ ਕਲਾਮ ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਐਮ.ਏ. ਤੱਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਿਲੇਬਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ (ਰਹਿ.) ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਕਲਾਮ ਉੱਤੇ ਡਾ. ਸਾਦਿਕ ਜੰਜੂਆ ਅਤੇ ਡਾ. ਹਫੀਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਨੇ ਪੀ-ਐਚ.ਡੀ. ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਲਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਰਦੂ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੇ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ।

ਆਪ (ਰਹਿ.) ਦੀਆਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੰਜ਼ਰ-ਏ-ਆਮ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

(1) ਆਪ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ **“ਦਾਸਤਾਨ-ਏ-ਅਮੀਰ ਹਮਜ਼ਾ”** ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜਿਲਦ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ 1281 ਹਿਜਰੀ (1864 ਈ.) ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਜੀ ਤੇ ਤੀਜੀ ਜਿਲਦ ਵੀਰਵਾਰ ਦੇ ਦਿਨ 16 ਮੁਹਰਮ 1286 ਹਿਜਰੀ ਭਾਵ 29 ਅਪ੍ਰੈਲ 1869 ਈ. 8 ਬਿਸਾਖ 1926 ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ 20 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲੱਗਭਗ 20,000 ਹਜ਼ਾਰ ਹੈ।

2) ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ **“ਰੂਹ-ਉਲ-ਤਰਤੀਲ”** 19 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ 1285 ਹਿਜਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 1868 ਈ. ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ 256 ਹੈ।

3) ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.) ਨੇ ਤੀਜੀ ਪੁਸਤਕ **“ਅਹਸਨ-ਉਲ-ਕਸਸ”** 24 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ 1290 ਹਿਜਰੀ ਬਮੁਤਾਬਿਕ 1873 ਈ. ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 6666 ਹੈ।

4) ਚੌਥੀ ਕਿਤਾਬ **“ਮਸਅਲਾ-ਏ-ਤੌਹੀਦ”** ਹੈ ਜੋ ਕਿ 17 ਜ਼ੀਅਕਦ 1295 ਹਿਜਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 1878 ਈ. ਵਿਚ ਆਪ (ਰਹਿ.) ਨੇ 29 ਵਰਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਲਿਖੀ। ਇਹ ਉਰਦੂ ਨਸਰ (ਵਾਰਤਕ) ਵਿਚ ਹੈ।

5) ਸੀ-ਹਰਫੀ **“ਹੁਲੀਆ ਸ਼ਰੀਫ ਹਜ਼ੂਰ ਸੱਲੱਲਾਹੁ ਅਲੈਹਿ ਵ-ਸੱਲਮ** 27 ਰਬੀਅ-ਉਲ-ਅਵੱਲ 1297 ਹਿਜਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 9 ਮਾਰਚ 1880 ਈ. 28 ਫੱਗਣ 1936 ਬਿਕਰਮੀ ਦਿਨ ਮੰਗਲਵਾਰ, ਅਸਰ ਵੇਲੇ, ਮੀਰਾਂ ਜਾਨੀ ਮੋਚੀ ਦੀ ਫ਼ਰਮਾਇਸ਼ ਤੇ ਲਿਖੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਦੀ ਉਮਰ 31 ਵਰਿਆਂ ਦੀ ਸੀ।

6) **“ਚਿੱਠੀਆਂ”** ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਨੇ ਸੱਯਦ ਰੌਸ਼ਨ ਅਲੀ, ਹੀਰੇ ਸ਼ਾਹ, ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਗੁਲਾਮ ਯਾਸੀਨ ਨੂੰ ਕਾਵਿਕ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਜਿਹੜੀ ਚਿੱਠੀ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਾਡਲੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਸੱਯਦ ਰੌਸ਼ਨ ਅਲੀ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਖੁਦ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਮਿਤੀ 8 ਮੁਹੱਰਮ 1300 ਹਿਜਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 10 ਨਵੰਬਰ 1882, 26 ਕਾਤਕ 1939 ਬਿਕਰਮੀ, ਸੋਮਵਾਰ ਦੇ ਦਿਨ, ਦੁਪਿਹਰ ਵੇਲੇ ਜਾਨੀ ਮੋਚੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠ

ਕੇ ਲਿਖੀ ਤੇ ਉਸ ਵਕਤ ਅੱਖ ਵਿਚ ਦਰਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਦੀ ਉਮਰ 33 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ।

7) “ਸੀ-ਹਰਫੀ ਸੱਸੀ ਪੁਨੂੰ” ਇਹ ਸੀ-ਹਰਫੀ ਆਪ (ਰਹਿ.) ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ।

8) “ਸੀ-ਹਰਫੀ ਚੋਪਟਨਾਮਾ” ਇਹ ਸੀ-ਹਰਫੀ ਵੀ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੀ ਬੇਹਤਰੀਨ ਮਿਸਾਲ ਹੈ।

9) “ਪੰਧਨਾਮਾ” ਇਹ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਰਸਤਾ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਲਿਖ ਗਈ।

10) ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦਸਵੀਂ ਤੇ ਅੰਤਿਮ ਰਚਨਾ ਜੋ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ ਉਹ “ਮਆਰਿਬੁਲ-ਖ਼ਾਸ਼ਿਈਨ” ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਉਰਦੂ ਨਸਰ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। “ਮਆਰਿਬੁਲ-ਖ਼ਾਸ਼ਿਈਨ” ਆਪ ਨੇ 1305 ਹਿਜਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 1888 ਈ. ਨੂੰ 39 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਲਿਖੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ “ਕਿੱਸਾ ਰੂਪਨ” ਤੇ “ਗੁੱਜਰਨਾਮਾ” ਵੀ ਹਨ ਪਰ ਪੂਰੀ ਘੋਖ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਪਲਭਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀਆਂ।

ਵਫ਼ਾਤ (ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ): ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.) 7 ਸ਼ਾਅਬਾਨ 1309 ਹਿਜਰੀ, ਅਨੁਸਾਰ 7 ਮਾਰਚ 1892, ਮੁਤਾਬਿਕ 24 ਫੱਗਣ, ਦਿਨ ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਕੇਵਲ 43 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਇਸ ਫ਼ਾਨੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਗਏ। ਆਪ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਆਲਮਪੁਰ, ਤਹਿਸੀਲ ਦਸੂਹਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਦਫ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬੀਮਾਰ ਰਹੇ ਤੇ ਖੁਦ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ ਮਿਲ ਲਵੇ। ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਚਾਸ਼ਤ (ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਨਮਾਜ਼) ਦੇ ਸਮੇਂ ਇੰਤਕਾਲ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਜਨਾਜ਼ੇ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਆਪ ਦੇ ਇੱਕ ਮਿੱਤਰ ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁੱਲਾ ਸਾਹਿਬ ਤਲਵੰਡੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਰਵਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਨਮਾਜ਼-ਏ-ਜਨਾਜ਼ਾ ਪੜ੍ਹਾਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.) ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਵਫ਼ਾਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁੱਲਾ ਸਾਹਿਬ ਆਲਮਪੁਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮੀਲ ਦੇ ਫ਼ਾਸਲੇ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਪਿੰਡ ਪੰਡੋਰੀ ਵਿਖੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁੱਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਰਾਮਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.) ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਇੰਤਕਾਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਕਈ ਮੀਲ ਦਾ ਪੈਦਲ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ ਆਲਮਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਜਦੋਂ ਗੁਲਾਮ ਕਰਵਾਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮਰਹੂਮ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੋਂ ਹੀ ਪਾਸਾ ਪਲਟ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਬਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁੱਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ “ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਉਡੀਕ ਵੀ ਨਾ ਕੀਤੀ”

ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਰਹੂਮ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਥਰੂ ਬਹਿ ਨਿਕਲੇ, ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁੱਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੁਮਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੰਝੂ ਪੂੰਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਮਲ ਲਏ। ਜਦੋਂ ਗੁਸਲ ਤੇ ਕਫਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪ ਨੂੰ ਲਹਿਦ ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁੱਲਾ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਅੱਜ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਰਾਜ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਮੇਰੇ ਨਿੱਘੇ ਮਿੱਤਰ ਸਨ, ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਾਮਿਲ ਵਲੀ ਅਲੱਹ ਹਨ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਿਲਾਇਤ (ਸੂਫੀਵਾਦ ਦਾ ਦਰਜਾ) ਦੇ ਇੰਨੇ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ 'ਤੇ ਬਰਾਜਮਾਨ ਸਨ।

ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਕੁੱਝ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਦੇਣੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਤੱਕ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ ਅਤੇ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਅਸਾਨੀ ਹੋ ਸਕੇ।

ਬੰਦਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ ਦੇ ਪਿਤਾ ਮੁਹਤਰਮ ਚੌਧਰੀ ਗੁਲਾਮ ਕਾਦਿਰ ਮਰਹੂਮ ਨੂੰ ਵੀ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਅਕੀਦਤ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਦੇ ਮਜ਼ਾਰ-ਏ-ਅਕਦਸ ਦੀ ਤਾਮੀਰ ਲਈ 1990 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ 1991 ਵਿੱਚ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਦੇ ਮਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਤਾਮੀਰ ਕਰਵਾਇਆ।

20 ਅਪ੍ਰੈਲ 2007 ਈ. ਨੂੰ 1947 ਈ. ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹਨਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਲਮਪੁਰ ਤਹਿਸੀਲ ਦਸੂਹਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਇੰਡੀਆ ਵਿਚ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਜ਼ਾਰ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਬਰ ਦੇ ਸਰਹਾਣੇ ਜੋ ਪੱਥਰ ਦਾ ਕਤਬਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਨਮ ਮਿਤੀ 29 ਜਨਵਰੀ 1849 ਈ. ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਤ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ 7 ਮਾਰਚ 1892 ਈ. ਹੀ ਦਰਜ ਹੈ।

ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਹਕੀਮ ਵੀ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਮਸਜਿਦ ਬਣਵਾਈ ਜਿੱਥੇ ਆਪ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਚ ਲਗਭੱਗ 40 ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਦੂਰ ਦਰਾਡੇ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹਿਕਮਤ, ਉਰਦੂ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੀ ਮੁਫ਼ਤ ਤਾਲੀਮ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਪੇਸ਼ਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੀ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਦਾ ਇਕ ਨੌਕਰ ਅਲੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਪਸ਼ੂਆਂ ਲਈ ਚਾਰਾ ਲੈਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ ਤਾਂ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ:

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਡੀਕਿਆ, ਗਿਆ ਕਵੇਲਾ ਹੋ
ਡੇਰੁ ਕਮਾਈ ਤੁਧ ਦੀ ਭਰੀਆਂ ਪੋਨੇ ਦੇ

ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਖਾਨਦਾਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ (ਰਹਿ.) ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ਼੍ਰੀ ਕਿਸੇ ਮਸ਼ੀਤ ਦੇ ਇਮਾਮ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕੁਝ ਲੇਖਕ ਵੇਸਤਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਖੋਜ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਤ ਦਾ ਇਮਾਮ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਨੇਕ ਦਿਲ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਨਦਾਨੀ ਕਿੱਤਾ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਲੀ ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਦੇ ਖਾਸ ਸਾਹਿਬ ਸਨ।

ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਤੇ ਖੋਜਾਤਮਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪਰਪੱਕ ਖੋਜ ਤੋਂ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਦੇ ਸਿਲਸਲਾ-ਏ-ਤਰੀਕਤ ਸਬੰਧੀ ਵੱਖਰੀਆਂ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਦਲੀਲ ਤੇ ਤੱਥ ਅਧਾਰਿਤ ਨਜ਼ਰੀਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਆਪ ਦੇ ਇੰਤਕਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਭਾਵ 117 ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਰਹੱਸ ਬਣੀ ਰਹੀ ਪਰ ਮਾਰਚ 2009 ਵਿਚ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਦਾ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਕਾਵਿਕ ਸਜਰਾ-ਏ-ਤਰੀਕਤ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਸਜਰਾ-ਏ-ਤਰੀਕਤ ਤਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਉਰਦੂ, ਫਾਰਸੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਜਰਾ (ਬੰਸਾਵਲੀ) ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਪਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਭਾਵ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤਰੀਕਤ ਦੀ ਬੰਸਾਵਲੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਣ ਉਪਲਬਧ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਸਜਰਾ-ਏ-ਤਰੀਕਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਕੇ ਜਨ ਸਧਾਰਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ (ਰਹਿ.) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ:

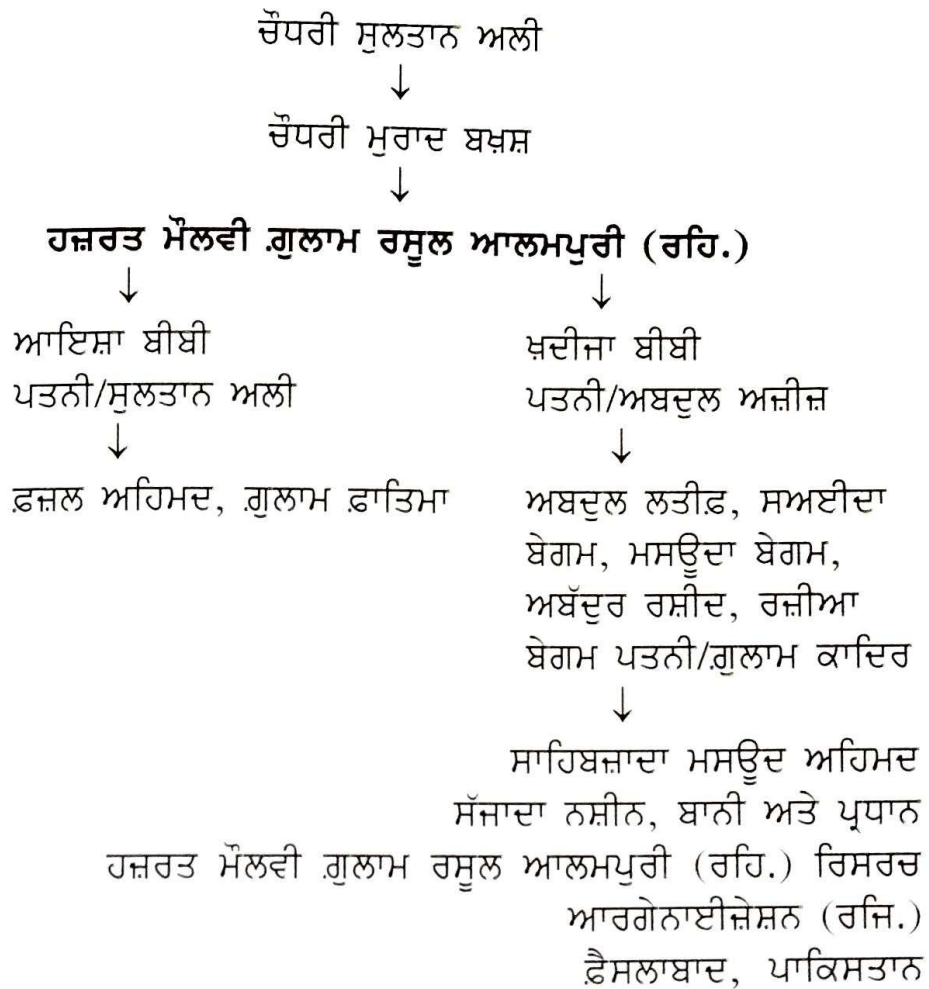
ਇਸ਼ਕ ਕਰਮ ਦਾ ਕਤਰਾ ਅਜ਼ਲੀ ਤੋਂ ਮੈਂ ਦੇ ਵੱਸ ਨਾਹੀਂ
ਇਕਨਾਂ ਲੱਭਦਿਆਂ ਹੱਥ ਨਾ ਆਵੇ ਇਕਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਾਹੀਂ।

ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਸਬੰਧੀ ਕਲਮ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਖੋਜ ਨਾਲ ਤੱਥ ਅਧਾਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਨਿੱਜੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦਾ ਅਮਲ-ਦਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਤੱਕ ਤੱਥ ਅਧਾਰਿਤ ਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ। ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਲਈ ਆਲਾ ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਸਿਆਣਪਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ, ਖ਼ਲੂਸ ਅਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

*****

ਸ਼ਜਰਾ-ਏ-ਨਸਬ (ਬੰਸਾਵਲੀ)

ਇਹਨਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਬੰਦਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ ਆਲਮਪੁਰੀ ਨੇ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸੂਫੀ ਕਵੀ ਸਰਤਾਜ-ਏ-ਔਲੀਆ ਸੁਲਤਾਨ-ਉਲ-ਆਰਿਫੀਨ ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.) ਦੇ ਸ਼ਜਰਾ-ਏ-ਨਸਬ ਭਾਵ ਬੰਸਾਵਲੀ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਖੋਜਕਾਰਾਂ, ਗਿਆਨੀਆਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਲਈ ਸਹੂਲਤ ਹੋ ਸਕੇ। ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਿਮਨ ਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

*****

ਹੁਲੀਆ ਸ਼ਰੀਫ

ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਮੁਸਤਫਾ ਅਹਿਮਦ ਮੁਜਤਬਾ,
ਸੱਯਦ-ਉਲ-ਮੁਰਸਲੀਨ ਖ਼ਾਤਿਮ-ਉਲ-ਨਬੀਨ,
ਮਹਿਬੂਬ-ਏ-ਰੱਬ-ਉਲ-ਆਲਮੀਨ ਸੱਲੱਲਾਹੁ ਅਲੈਹਿ ਵ-ਸੱਲਮ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਉਨਵਾਨ (ਸਿਰਲੇਖ) ਤੋਂ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੀ-ਹਰਫੀ ਹੁਜ਼ੂਰ-ਏ-ਅਕਰਮ (ਸ.) ਦੀ ਸ਼ਾਨ-ਏ-ਮੁਬਾਰਕ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਾਰਤਕ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾ ਦੀ ਮਿਤੀ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਮਾਇਸ਼ ਸਬੰਧੀ ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.) ਇੰਜ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਅੱਲਾਹ ਤਆਲਾ ਦੀ ਅਪਾਰ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਫ਼ਜ਼ਲ ਨਾਲ ਇਹ ਸੀ-ਹਰਫੀ ਜੋ ਆਪ (ਸ.) ਦੇ ਹੁਲੀਆ ਮੁਬਾਰਕ 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ, ਤਸਨੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮਿਤੀ 27 ਰਬੀਅ-ਉਲ-ਅਵੱਲ 1297 ਹਿਜਰੀ, ਅਨੁਸਾਰ 9 ਮਾਰਚ 1980/1880 ਈਸਵੀ, 28 ਫਾਗਨ ਸੰਮਤ 1936 ਅਸਰ ਵੇਲੇ ਮੀਰਾਂ ਵਜਾਨੀ ਮੋਚੀ ਦੀ ਫ਼ਾਰਮਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਲਿਖਤ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ।

ਅਲਿਫ਼:

ਆਓ ਮਹਿਬੂਬ ਦੀ ਦੀਦਾ ਕਰੀਏ ਜਿਹਦੇ ਹੁਸਨ ਜਮਾਲ² ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਭਾਰੀ ਜਿਸ ਦੇ ਨੂਰ ਜ਼ਹੂਰ ਥੀਂ ਤਬਕ ਚੌਦਾਂ ਕੁਰਸੀ ਅਰਸ਼-ਏ-ਜੰਨਤ ਤਬਕਾਤ ਨਾਰੀ ਜਿਸ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਤੇਗ ਨੇ ਅਰਬ ਕੱਠਾ ਸਣੇ ਅਜਮ³ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖਲਕ ਸਾਰੀ ਜਾਨੀ ਯਾਰ ਦੀ ਯਾਰੀਓਂ ਜਾਨ ਵਾਰੀ, ਇਕ ਵਾਰ ਨਾ ਲੱਖ ਹਜ਼ਾਰ ਵਾਰੀ।

ਬੇ:

ਬਹੁਤ ਉਸ ਹੁਸਨ ਦੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਨੇ, ਖ਼ਾਲਿਕ⁴ ਪਾਕ ਨੇ ਆਪ ਵਡਿਆਈ ਹੁਸਨ ਯੂਸੁਫੀ⁵ ਬੁੱਦ ਉਸ ਬਹਿਰ ਵਿੱਚੋਂ, ਜਿਸ ਮਿਸਰ ਕਿਨਆਨ⁶ ਤੜਪਾਇਆਈ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁਸਨ ਉਹੋ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਹਰਾਂ⁷ ਦੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਸ ਆਇਆਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਾਨੀਆਂ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਕੁਝ ਪਾਵਣਾ ਸੀ ਸੋ ਪਾਇਆ ਈ।

ਤੇ:

ਤੱਕ ਮਹਿਬੂਬ ਕਿਨਆਨ ਦੇ ਨੂੰ, ਕੀਤਾ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਮਿਸਰ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨ⁸ ਬੇਰਾ ਦਿਲ ਕੱਟ ਕਰ ਕਤਲੋ⁹ ਰੋਹੜ ਦੋਂਦੀਆਂ ਲੋਂਦੀਆਂ ਦੇਖ ਜੇ ਕਦੀ ਮਹਿਬੂਬ ਮੇਰਾ

1. ਦਰਸ਼ਨ, 2. ਖੂਬਸੂਰਤੀ, 3. ਗ਼ੈਰ ਅਰਬ, 4. ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, 5. ਹਜ਼ਰਤ ਯੂਸੁਫ (ਅਲੈ.) ਦੇ ਸੋਹਪਣ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ, 6. ਇੱਕ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾ, 7. ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਖਾਈ ਦੇਵੇ, 8. ਔਰਤਾਂ, 9. ਟੁੱਕੜੇ,

ਫਰਕ ਵਿਚ ਸਬੀਹ ਮਲੀਹ¹⁰ ਜਿਉਂਕਰ ਅੱਵਲ ਸੁਬਹ ਜਹਾ¹¹ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਤੇਰਾ
ਬਬਦੇ ਖਬਰ ਕਰੋ ਜਾਨੀ ਸੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਗੋ ਹੁਸਨ ਦੇ ਦੇਸ ਦਾ ਕਰੋ ਫੇਰਾ।

ਸੇ:

ਸਾਬਿਤ ਸਹਾਇਫੀ¹² ਸ਼ਾਨ-ਏ-ਅਹਿਮਦ ਜ਼ਾਹਿਰ ਵਾਂਗ ਬਾਤਿਨ ਮਹਿਮੂਦ ਹੋਇਆ
ਤੌਰੈਤ¹³, ਇੰਜੀਲ¹⁴, ਜ਼ਬੂਰ¹⁵ ਅੰਦਰ ਏਸ ਹੁਸਨ ਦਾ ਨੂਰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ
ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਹਿਬੂਬ ਮੌਜੂਦ ਆਹਾ ਤਦੋਂ ਕਦੋਂ ਆਦਮ ਮਸਜੂਦ¹⁶ ਹੋਇਆ
ਉਹ ਹੈ ਜਾਨ ਜਹਾਨ ਦੀ ਜਾਨ ਜਾਨੀ ਅਵੱਲ ਹੋ ਆਖਿਰ ਮਕਸੂਦ¹⁷ ਹੋਇਆ।

ਜੀਮ:

ਜਿਸਮ ਸ਼ਰੀਫ ਲਤੀਫ ਅਨਵਰ¹⁸ ਖੁਸ਼ਬੂਨਾਕ ਕਸਤੂਰੀਓਂ ਭਾਵਾਂਦਾ ਏ
ਇਕ ਵਾਰ ਜਿਸ ਰਾਹ ਥੀਂ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਂਦੇ ਕਈ ਮੁਦੱਤਾਂ ਅਸਰ ਨਾ ਜਾਵਾਂਦਾ ਏ
ਕੁਰਬਾਨ ਤਾਤਾਰ ਲਿਖ ਖ਼ਤਨ ਨਾਫ਼ਾ ਅੰਬਰ ਅਤਰ ਸੁਮਾਰ ਕਿਸ ਆਵਾਂਦਾ ਏ
ਖੁਸ਼ਬੂ ਦੇ ਅਸਰ ਹਰ ਯਾਰ ਜਾਨੀ ਮਗਰ ਜਾ ਅਣ ਪੁੱਛਿਆ ਪਾਵਾਂਦਾ ਏ।

ਹੇ:

ਹਰਫ ਵਫ਼ਾ ਦੇ ਜੌਕ ਅੰਦਰ ਲਬਾਂ ਪਾਕ ਹੋਈਆਂ ਭਰਪੂਰ ਦੋਵੇਂ
ਏਵੇਂ ਗੋਸ਼ ਪਰ ਹੋਸ਼ ਕਰ ਨੋਸ਼ ਇਬਰਤ ਕਲਮੇ ਹਿਕਮਤੋਂ ਰਹਿਣ ਮਾਅਮੂਰ ਦੋਵੇਂ
ਸੋਹਣੇ ਨੈਣ ਮਾਜ਼ਾਗ¹⁹ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਰਮੇ ਆਹੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਨੂਰ-ਓ-ਨੂਰ ਦੋਵੇਂ
ਜ਼ਾਤ ਬਹਤ²⁰ ਦੀ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਜਾਨੀ ਆਲਮ ਰੱਖਦੇ ਦਿਲੇ ਥੀਂ ਦੁਰ ਦੋਵੇਂ।

ਖ਼ੇ:

ਖ਼ਲਕ ਅਜ਼ੀਮ, ਰਹੀਮ²¹ ਮੁਰਸਲ²² ਤਾਹਾ ਸਿਫਤ ਯਾਸੀਨ ਤਾਰੀਫ ਆਈ
ਵੱਜ੍ਹਹ²³ ਸੁਗੰਦ ਰੁਖ਼-ਏ-ਪਾਕ ਦੀ ਹੈ ਵੱਲੈਇਲ²⁴ ਉਸ ਜੁਲਫ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਆਈ
ਮਹਿਮੂਦ ਮੁਕਾਮ, ਮੁਕਾਮ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਨੀ ਓਸ ਦੇ ਹੁਸਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਕਾਈ
ਜਾਨੀ ਯਾਰ ਲਵਾਅ ਅਲ-ਹਮਦ²⁵ ਸਿਰ ਤੇ ਦੇਖੀਂ ਵਿਚ ਅਰਸਾਤ²⁶ ਦਿਲ ਆਸ ਆਈ।

ਦਾਲ:

ਦਿਨ ਨੂੰ ਧੁੱਪ ਦੇ ਵਕਤ ਸਿਰ ਤੇ ਸਾਇਆ ਅਬਰ²⁷ ਸਫੈਦ ਵਿਛਾਇਆ ਏ
ਮੱਖੀ ਬਦਨ ਸ਼ਰੀਫ ਪਰ ਨਾ ਬਹਿੰਦੀ ਉਸਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ ਅਦਬ ਸਿਖਾਇਆ ਏ
ਸੁੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਕਲਾਮ ਤਮਾਮ ਸੁਣਦੇ ਸੁਫਨੇ ਕਦੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨਾ ਆਇਆ ਏ
ਸ਼ੋਰ-ਏ-ਆਬ ਲੁਆਬ ਜੁਲਾਲ²⁸ ਕਰਦਾ ਜਾਨੀ ਯਾਰਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਆਜ਼ਮਾਇਆ ਏ।

ਜ਼ਾਲ:

ਜ਼ਿਕਰ ਜੁਬਾਨ ਤੇ ਹੱਕ ਕਲਮਾ ਹਲਮ, ਮਿਹਰ, ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਖ਼ੈਰ ਖ਼ਾਹੀ
ਵਿੱਚ ਸੁਖਨ ਫ਼ਸੀਹ ਬਲੀਗ ਅਕਮਲ, ਜਾਮਿਅ²⁹ ਕੁੱਲ ਕਲਮ ਇਕ ਬਾਤ ਆਹੀ

10. ਹੁਸਨ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ, ਹਦੀਸ ਪਾਕ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ (ਸ.) ਦਾ ਰੰਗ ਸਾਂਵਲਾ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਯੂਸੁਫ (ਅਲੈ.) ਦਾ ਰੰਗ ਗੋਰਾ ਸੀ। 11. ਚਾਸ਼ਤ ਭਾਵ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਪੜੀ ਜਾਣ ਨਮਾਜ਼, 12. ਸਹੀਫੇ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ, ਭਾਵ ਗ੍ਰੰਥ ਜਾਂ ਪੁਸਤਕ, 13. ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ (ਅਲੈ.) ਤੇ ਨਾਜ਼ਲ ਹੋਈ, 14. ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ (ਅਲੈ.) ਤੇ ਨਾਜ਼ਲ ਹੋਈ, 15. ਹਜ਼ਰਤ ਦਾਊਦ (ਅਲੈ.) ਤੇ ਉੱਤਰੀ, 16. ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਜਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, 17. ਚਾਹੁੰਣਾ, 18. ਪੁਰਨੂਰ, ਅਤਿਅੰਤ ਸੋਹਣਾ, 19. ਭਾਵ ਖ਼ਾਲਿਸ ਤੇ ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਦੀ ਜ਼ਾਤ, 20. ਸੂਰਹ ਨਜਮ ਦੀ ਆਇਤ ਨੰਬਰ, 17 ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਵੱਲ ਮਾਇਲ ਹੋਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੱਦੋ ਵੱਧੀ, 21. ਰਹਿਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, 22. ਇੰਨਾਕਾ ਲਾਮਿਨਲ ਮੁਰਸਲੀਨ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਬੇਸ਼ਕ ਐ-ਮੁਹੰਮਦ, (ਸ.) ਤੁਸੀਂ ਰਸੂਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ, 23. ਸੂਰਹ ਵੱਜ੍ਹਹ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ, 24. ਵੱਲੈਇਲ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ, 25. ਹਦੀਸ ਪਾਕ ਵਿੱਚ ਮੁਹੰਮਦ (ਸ.) ਦਾ ਫਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਝੰਡਾ ਹੋਵੇਗਾ, 26. ਅਰਸੇ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ, ਕਿਆਮਤ ਦਾ ਦਿਨ, 27. ਬਦਲ, 28. ਭਾਵ ਖਾਰੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪ (ਸ.) ਦਾ ਲੁਆਬ ਮਿੱਠਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, 29. ਅਸਲ ਭਰਪੂਰ

ਸ਼ੀਰੀਂ ਗੁਫਤਗੂ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੀ ਲੈ ਜਾਵਾਂਦੀ ਜੀਵੇਂ ਕਲਾਬ³⁰ ਮਾਹੀ
ਹਰ ਸੁਖਨ ਪੁਰ ਹਿਕਮਤੋਂ ਲਿਖ ਦਫਤਰ ਜਾਨੀ ਜਾਨਿਆ ਓਸ ਦੀ ਲਿਖ ਸ਼ਾਹੀ।

ਰੇ:
ਰਿੱਸੇ ਤਾਸੀਰ ਕਲਾਮ ਹਰ ਜਾ ਦਿਸੇ ਦੇਸ ਜਿਉਂ ਨਕਸ਼ ਨਗੀਨਿਆਂ ਦੇ
ਅੱਜ ਤੀਕ ਸੋ ਲਹਿਰ ਹਰ ਬਹਿਰ ਲਫਜ਼ੋਂ ਮੌਜ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਵਿਚ ਸੀਨਿਆ ਦੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਕਲਾਮ ਜ਼ਾਹਿਰ ਮਜ਼ਹਰ ਨਾਮ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਈਨਿਆਂ ਦੇ
ਰਚਿਆ ਫ਼ੈਜ਼ ਕਲਾਮ ਦਾ ਨੂਰ ਜਾਨੀ ਨੂਰ-ਓ-ਨੂਰ ਈ ਨਹੀਂ ਨਾਬੀਨਿਆਂ ਦੇ।

ਜੇ:
ਜ਼ੁਮਰਤੁਲਮੁਰਸ਼ਲੀਨ ਅੰਦਰ ਸੱਯਦ ਫ਼ਹਿਰਿਸਤ-ਏ-ਆਲਮ ਬਣ ਆਇਆ ਈ
ਅਲਯੌਮ ਅਕਮਲਤੂ³¹ ਰਜ਼ੀਤੁ ਬੁਸ਼ਰਾ ਵਾਸੋਫ਼ਾ ਦਾ ਫ਼ਜ਼ਲ ਭਰ ਪਾਇਆ ਈ
ਇਸਰਾਫ਼ੀਲ ਨਕੀਬ ਜਿਬਰੀਲ ਖ਼ਾਦਿਮ ਮੌਲਾ ਤਾਜ-ਏ-ਲੌਲਾਕ³² ਪਹਿਣਾਇਆ ਈ
ਦੋਜ਼ਖ਼ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਜਨੰਤ ਜਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਤਿਰ ਓਸਦੀ ਰੱਬ ਬਣਾਇਆ ਈ।

ਸੀਨ:
ਸੈਰ-ਏ-ਅਫ਼ਲਾਕ³³ ਸੁਣ ਅਰਸ਼ ਕੁਰਸੀ ਕੁਰਬ ਹੱਕ ਕਰ ਖ਼ਾਸ ਨਤਾਰਿਆ ਈ
ਮਾਰ ਉਂਗਲੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਚੀਰਿਆ ਏ ਆਸਮਾਨ ਥੀਂ ਧਰਤ ਉਤਾਰਿਆ ਈ
ਵਿਚ ਹਿਜਰ ਸਤੂਨ ਵੀ ਜ਼ਾਰ ਰੋਇਆ ਦਾਮ³⁴ ਦਦਾਂ³⁵ ਇਸਲਾਮ ਪੁਕਾਰਿਆ ਈ
ਬਾਹਜੋਂ ਜਾਨ ਜਾਨੀ ਸੰਗ ਰੇਜ਼ਿਆਂ³⁶ ਨੇ ਕਲਮਾ ਨਾਲ ਆਵਾਜ਼ ਚਤਾਰਿਆ ਈ।

ਸੀਨ:
ਸ਼ਮਾਅ ਜਮਾਲ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਫ਼ੌਕ³⁷ ਨੂਰ ਜ਼ਿਆ ਤੇ ਬਹੁਤ ਭਾਰਾ
ਸਾਇਆ ਖ਼ਾਕ ਨਾਹਾ ਅਰਸ਼ ਸਾਏ ਤਲੇ ਸਾਏ ਓਸਦੇ ਵੱਸੇ ਜਹਾਨ ਸਾਰਾ
ਹਰ ਹਰ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਜਿਵੇਂ ਕਹੀ ਹੋਈ, ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਹਰ ਚੰਦ ਤਾਰਾ
ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਣੇ ਜੜਾਂ ਸਨ ਤਲਬ ਵੇਲੇ, ਨਾ ਸੀ ਜਾਨੀਆ ਰੁੱਖਾ ਨੂੰ ਮੂਲ ਚਾਰਾ।

ਸਾਦ:
ਸਿਫ਼ਤ ਰਸੂਲ ਦੀ ਰੱਬ ਜਾਣੇ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪ ਉਹ ਹੁਸਨ ਉਪਾਇਆ ਈ
ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਰੇ ਦਾਅਵਾ ਸਿਫ਼ਤ ਕੁੱਲੀ ਦਾਅਵਾ ਇਹ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਚਾਇਆ ਈ
ਮੁਅਜਜ਼ਾਤ ਬੇਅੰਤ ਵੀ ਰੱਬ ਜਾਣੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸੁਮਾਰ ਨਾ ਆਇਆ ਈ
ਧੰਨ ਭਾਗ ਤਿੰਨ੍ਹਾ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਜਾਨ ਜਾਨੀ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਵਿਚ ਦਿਲਾਂ ਰਚਾਇਆ ਈ।

ਜ਼ਾਦ:
ਜ਼ਬ³⁸ ਸ਼ਹਾਦਤੋਂ ਸਰ-ਏ-ਮਜਲਿਸ ਇਨਕਾਰ ਬਦਖ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਹੋਏ
ਨਾਲ ਨੂਰ ਈਮਾਨ ਦੇ ਸਿਦਕ ਵਾਲੀ ਜਲਵਾ ਗਾਹ ਮਿਸਾਲ ਕੋਹ-ਏ-ਤੂਰ ਹੋਏ
ਕਿਸਰਾ ਅਜਮ ਕੈਸਰਾ ਰੋਮ ਜਿਹੇ ਉਸ ਦੀ ਤੇਗ ਸਿਆਸਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਏ
ਜਾਨੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਜਿਹੜੇ ਓਸ ਦਰਗਾਹ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਏ।

ਤੋਏ:
ਤਲਬ ਲਕਾਅ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆ, ਹੁਲੀਆ ਦੇਖ ਵਿਚ ਦਿਲੇ ਦੀਦਾਰ ਪਾਵੇ
ਗੰਦੁਮ ਗੋਨ ਮੋਜ਼ੂ ਕਦ ਦੇਖ ਜਾਇਰ³⁹, ਫ਼ਜ਼ਲ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹਿਸ਼ਤ ਜਾਵੇ

30. ਮੱਛੀ ਫੱੜਨ ਵਾਲਾ ਕੰਢਾ, 31. ਕੁਰਾਨ ਮਜੀਦ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ, ਅੱਜ ਤੇਰੇ ਲਈ ਤੇਰੇ ਦੀਨ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, 32. ਹਦੀਸ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਿ ਐ ਮੁਹੰਮਦ (ਸ.) ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਨਾਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਸਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਨਾ ਕਰਦਾ, 33. ਫ਼ਲਕ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਭਾਵ ਅਸਮਾਨ, 34. ਜਾਲ, 35. ਵਹਿਸ਼ੀ ਦਰਿੰਦਾ, 36. ਪੱਥਰ ਦੇ ਟੁੱਕੜੇ, 37. ਬਜ਼ੁਰਗੀ, 38. ਸੋਸਮਾਰ, ਗੋਹ, 39. ਜ਼ਿਆਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ

ਗੰਦਮ ਕਾਰਨੇ ਛੋੜ ਬਹਿਸ਼ਤ ਆਦਮ ਆਇਆ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆ ਅਫਸੋਸ ਖਾਵੇ।
ਗੰਦਮ ਗੋਨ ਮਹਿਬੂਬ ਵੱਲ ਦੇਖ ਜਾਨੀ ਤੇਰਾ ਥਾਓਂ ਕੁਥਾ ਮੁੜ ਹੱਥ ਆਵੇ।
ਜ਼ੋਏ:

ਜ਼ਾਹਿਰਨ ਕਦ ਰਸੂਲ ਔਸਤ ਲਾਗਰ⁴⁰ ਫਰਬਾ⁴¹ ਦਾ ਹਰਫ ਨਾ ਆਵੰਦਾ ਸੀ
ਨਾ ਉਹ ਬਹੁਤ ਲੰਮੇ ਨਾ ਉਹ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਦੇਖਣ ਹਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਜਾਵੰਦਾ ਸੀ
ਆਹਾ ਮੁਅਜਜ਼ਾ ਪਾਸ ਜੋ ਮਰਦ ਹੋਵੇ ਛੋਟਾ ਨਬੀ (ਸ.) ਥੀਂ ਉਹ ਦਸਿਆਵੰਦਾ ਸੀ
ਭਾਵੇਂ ਕੈਡ ਦਰਾਜ਼ ਕਦ ਜਾਨ ਜਾਨੀ ਏਵੇਂ ਪਾਵੰਦਾ ਜਦੋਂ ਅਜਮਾਵੰਦਾ ਸੀ।

ਐਨ:

ਇਤਹ ਅੰਬੀਰ ਗੁਲਾਬ ਮੁਸਕੋਂ ਵੱਧ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦੇ ਅਰਕ ਤਨ ਦਾ
ਜਿਸ ਵਰਤਿਆ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਹੇ ਖਲਕਤ ਰੀਹਾ ਇਤਹ ਭਿੰਨਾ ਖਾਨਦਾਨ ਜਨ ਦਾ
ਲੈ ਜਾਵੰਦੇ ਲੋਕ ਘਰ ਵਰਤਦੇ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਇਤਫਾਕ ਬਣ ਦਾ
ਹੱਥ ਰਹੇ ਖੁਸ਼ਬੂ ਜਾਂ ਯਾਰ ਜਾਨੀ ਪਾਵਣ ਨਾਲ ਮੁਸਾਫਹਿਆਂ ਜ਼ੋਕ ਮਨ ਦਾ।

ਗੈਨ:

ਗਰਕ ਖੁਸ਼ਬੂ ਵਿਚ ਵਾਲ ਸਿਰ ਦੇ ਹੇਠ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਲਟਕ ਸੁਹਾਵੰਦੇ ਸੀ
ਕੁੰਡਲਦਾਰ ਸਿਆਹ ਚਮਕਾਂਦੜੇ ਸੀ ਕੰਘੀ ਵਾਹਿਆਂ ਲਹਿਰ ਝੁਲਾਵੰਦੇ ਸੀ
ਅੱਧੇ ਤਰਫ ਸੱਜੇ ਅੱਧੇ ਤਰਫ ਖੱਬੇ ਲਟਕ ਲਟਕ ਵੱਲ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਪਾਵੰਦੇ ਸੀ
ਗਰਦਨ ਹੇਠ ਵਾਲਾਂ ਜਿਉਂ ਘਟੋਂ ਬਿਜਲੀ ਜਾਨੀ ਚਮਕ ਨੂੰ ਦੇਖ ਗ਼ਸ਼ ਖਾਵੰਦੇ ਸੀ।

ਫੇ:

ਫ਼ਜ਼ਲ ਖੁਦਾਏ ਦਾ ਨੂਰ ਮੱਥੇ ਬਹਿਰ ਫ਼ੈਜ਼ ਦੀ ਲਹਿਰ ਉਛਾਲਦਾ ਏ
ਚੰਦ ਚੌਧਵੀ ਦਾ ਕਹੇ ਕੋਣ ਕੋਈ ਜੋ ਉਹ ਓਸ ਦੀ ਤਾਬ ਸੰਭਾਲਦਾ ਏ
ਮੱਥਾ ਹੱਸਦਾ ਰੱਸਦਾ ਨੂਰ ਭਿੰਨਾਂ ਦਿਲ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਦੇਖ ਖਾਲ ਦਾ ਏ
ਮੱਥਾ ਬਹੁਤ ਖੁੱਲਾ ਸੋਹਣਾ ਜੱਗ ਨਾਲੋਂ ਜਾਨੀ ਹੋਰ ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦਾ ਏ।

ਕਾਫ਼:

ਕੌਸ ਭਵਾਂ ਮਹਿਰਾਬ ਦੋਵੇਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇਗ ਨੂੰ ਅਦਬ ਸਿਖਾਇਆ ਏ
ਵਾਲ ਬਹੁਤ ਬਾਰੀਕ ਦੋ ਅਬਰੂਆਂ⁴² ਦੇ ਘੱਤ ਅਬਰ⁴³ ਬਹਾਰ ਸੁਹਾਇਆ ਏ
ਵਿਚਕਾਰ ਦੋ ਭਵਾਂ ਦੇ ਨੂਰ ਲਿਸਕੇ ਮਾਰ ਚਮਕ ਦਿਲ ਜਾਨ ਨਿਵਾਇਆ ਏ
ਜਾਨੀ ਜਾਨ ਫਿਦਾ ਓਸ ਸੋਹਣੇ ਤੋਂ ਪੰਨ ਭਾਗ ਉਹਦੇ ਜਿਸ ਜਾਇਆ ਏ।

ਕਾਫ਼:

ਕੁੰਹਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਨੂਰ ਭਰੀਆਂ ਕੋਹਾਂ ਤੀਕ ਨਿਗਾਹ ਦੀ ਵਾਹ ਜਾਨੀ
ਦੋਹਾਂ ਧੀਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁਸ਼ਾਦ⁴⁴ ਚਸ਼ਮਾਂ ਬਹੁਤ ਬਾਹਿਜਾ ਮਿਸਾਲ ਸਿਆਹ ਜਾਨੀ
ਮਰਵਾਰੀਦ ਸਫ਼ੈਦੀਓਂ ਮਾਤ ਹੁੰਦਾ ਵਿਚ ਸੁਰਖ ਡੋਰੇ ਦਿਲ ਖੂਹ ਜਾਨੀ
ਵਾਲ ਸੰਘਣੇ ਮਿਜ਼ਗਾਂ⁴⁵ ਦੇ ਖੂਬ ਲੰਮੇ ਮੋੜਾ ਘੱਤ ਝੁੱਕੇ ਵਾਹ ਵਾਹ ਜਾਨੀ।

ਲਾਮ:

ਲਾਲ ਲਬਾਂ ਨਾਜ਼ੁਕ ਐਡ ਸੁੰਦਰ, ਮਿਸਲ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਅਲ⁴⁶ ਨਾ ਮੂਲ ਕਾਈ
ਵਿਰਲੇ ਦੰਦ ਸਫ਼ੈਦ ਵੱਧ ਮੋਤੀਆਂ ਥੀਂ ਬਿਜਲੀ ਵਿਚ ਸ਼ਫਕ ਜਿਉਂ ਰੋਸ਼ਨਾਈ
ਇਕ ਸਾਰ ਬੁਲੰਦ ਬਾਰੀਕ ਬੀਨੀ ਗੋਇਆ ਨੂਰ ਦੇ ਬਹਿਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਆਈ

40. ਕੰਮਜ਼ੋਰ, 41. ਮੋਟਾ ਤਕੜਾ, 42. ਭਰਵੱਟੇ, 43. ਬੱਦਲ, 44. ਖੁਲ੍ਹਾ, ਚੋੜਾ, 45. ਪਲਕਾਂ, 46. ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਿਰ

ਰੁਖਸਾਰ ਹੰਮਵਾਰ ਖੁਸ਼ ਵਜ਼ਾ ਦੇਵੇਂ ਦੇਖੋ ਜਾਨੀਆਂ ਹੁਸਨ ਬਹਾਰ ਲਾਈ।
ਮੀਮ:
ਮੁੱਠ ਭਰ ਰੀਸ ਜਿਸ ਰੀਸ ਨਾਹਾਂ ਖੂਬ ਸੰਘਣੀ ਗਰਦ-ਬਗਰਦ ਸਾਰੇ
ਮੁੱਠਾ ਕਤਰੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਵਾਲ ਛੋਟੇ ਲਬ ਰਹੇ ਜਾਹਿਰ ਨੂਰ ਚਮਕ ਮਾਰੇ
ਕੁੱਲ ਵਾਲ ਸਤਾਰਾਂ ਸਫ਼ੈਦ ਹੋਏ ਸਿਰ ਦਾੜੀ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਲਿਖਣ ਹਾਰੇ
ਚਿਹਰਾ ਚੰਦ ਪਰਵਾਰ ਸਿਆਹ ਅੰਦਰ ਜਾਨੀ ਨਜ਼ਰ ਪਵੇ ਦਿਲ ਜਾਨ ਵਾਰੇ।

ਨੂਨ:
ਨਾਹ ਦਰਾਜ਼ ਨਾ ਗੋਲ ਪੂਰਾ ਬਲਕਿ ਗੋਲ ਕਰੀਬ ਰੁਖ ਫ਼ਬਦਾ ਈ
ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ ਤਿਨਹਾਂ ਨੇ ਬਦਰ ਕਹਿਆ ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਨਮੂਨਾ ਨਾ ਲੱਭਦਾ ਈ
ਨਾਲੇ ਬਦਰ ਦਾ ਕਦਰ ਕਿਹ ਮਿਸਲ ਹੋਵੇ ਉਹ ਖੁਦ ਇਕ ਖ਼ਾਦਿਮ ਉਹਦੀ ਸ਼ਬ ਦਾ ਈ
ਗਰਦਨ-ਖੂਬ ਦਰਾਜ਼ ਮੋਜੂ ਜਾਨੀ ਜਿਸ ਤੇ ਫ਼ਜ਼ਲ ਜਹਾਨ ਦੇ ਰੱਬ ਦਾ ਈ।

ਵਾਓ:
ਵਾਲ ਬਾਰੀਕ ਖ਼ਤ ਨਾਫ਼ ਤੋੜੀ ਚੱਲ ਦਾ ਸੀਨਿਓਂ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਵਿਰਲ ਇਹਾ
ਹੋਰ ਸ਼ਿਕਮ ਸੀਨਾ ਹਮਵਾਰ ਦੇਵੇਂ ਜਾਨੀ ਵਾਲ ਥੀਂ ਸਾਫ਼ ਮਿਰਾਤ⁴⁷ ਜਹਿਆ
ਸੀਨਾ ਬਹੁਤ ਚੌੜਾ ਬਾਜੂ ਖੂਬ ਲੰਬੇ ਤਲੀ ਇਤਰ ਭਿੰਨੀ ਰਾਵੀ ਦੇਖ ਕਹਿਆ
ਸ਼ਾਖ਼ਾਂ ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਸੀ ਜਾਨੀ ਦੇਖਦਾ ਹੋ ਕੁਰਬਾਨ ਰਹਿਆ।

ਹੇ:
ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਥੀਂ ਨੂਰ ਰਿਸਦਾ ਖੁੱਲੀ ਨਰਮ ਹਰੀਰ ਦੀ ਤਾਰ ਨਾਲੋਂ
ਕਦਮ ਖੂਬ ਮੋਜੂ ਪੁਰਨਾਲ ਗੋਸ਼ਤ ਸਿਮੀਂ ਸਾਕ ਖੁਸ਼ ਰੰਗ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਨਾਲੋਂ
ਬਾਜੂ ਰਾਣ ਸ਼ਾਨੇ ਬੰਦ ਭਰੇ ਗੋਸ਼ਤ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਵੱਧ ਹਜ਼ਾਰ ਨਾਲੋਂ
ਮਹਿਬੂਬ ਮੁਹਿੱਬ ਖੁਦ ਸਾਜ਼ਿਆ ਸੋ ਸੋਹਣਾ ਕੌਣ ਹੋਵੇ ਜਾਨੀ ਯਾਰ ਨਾਲੋਂ।

ਲਾ:
ਲੱਕ ਇਹਾ ਜਿਹਾ ਸ਼ਾਨ ਲਾਇਕ ਤਨੋਂ ਨਾ ਚੁੰਡੀ ਭਰੀ ਜਾਵਾਂਦੀ ਸੀ
ਵਿਚ ਸ਼ਾਨਿਆ ਮੋਹਰ ਪੈਗ਼ਿਬਰੀ ਦੀ ਸੱਜੇ ਸ਼ਾਨੇ ਦੇ ਪਾਸ ਸੁਹਾਵਾਂਦੀ ਸੀ
ਫ਼ਰਕ ਸ਼ਾਨਿਆਂ⁴⁸ ਵਿਚ ਫ਼ਰਾਖ਼ ਆਹਾ ਖੂਬੀ ਹੁਸਨ ਸੁਮਾਰ ਨਾ ਆਵਾਂਦੀ ਸੀ
ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਾਨਿਆਂ ਤੇ ਵਾਲ ਬਹੁਤ ਆਹੇ ਖੂਬੀ ਜਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦਸਿਆਵਾਂਦੀ ਸੀ।

ਅਲਿਫ਼:
ਅੱਖੀਂ ਦੇ ਮੋਹਰ ਦੇ ਵਿਚ ਖੁਫ਼ੀਆ ਫ਼ਜ਼ਲ ਹੱਕ ਥੀਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਫ਼ਤ ਪੂਰੀ
ਪਿਛਲੀ ਤਰਫ਼ ਦਿੱਸੇ ਜਿਵੇਂ ਤਰਫ਼ ਅਗਲੀ ਤੇ ਨਾ ਫ਼ਰਕ ਕਾਈ ਵਿਚ ਕੁਰਬ ਦੂਰੀ
ਕਾਰਨ ਚਸ਼ਮ ਮੁਅਤਾਦ⁴⁹ ਹਿਜਾਬ⁵⁰ ਪਰਦਾ ਤੇ ਇਹ ਰਹਿਣ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹਰ ਵਜ਼ਹ ਨੂਰੀ
ਜਾਨੀ ਮੁਅਜਜ਼ਾ ਖ਼ਾਸ ਰਸੂਲ ਦਾ ਇਹ ਕਾਈ ਹੋਰ ਕਹੇ ਤਿਸ ਜਾਨ ਦੂਰੀ।

ਯੇ:
ਯਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮੁਮਤਾਜ਼⁵¹ ਸੋਹਣਾ ਐਸਾ ਹੋਰ ਸੋਹਣਾ ਕੌਣ ਆਇਆ ਈ
ਲੱਖ ਲਿਖੇ ਕੋਈ ਅਜੇ ਪਰੇ ਇਸ ਥੀਂ ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੰਤ ਨਾ ਪਾਇਆ ਈ
ਸੋਹਣਾ ਅੰਦਰੋਂ ਜਿਵੇਂ ਤਿਵੇਂ ਬਾਹਰ ਸਭ ਸੋਹਣਿਆਂ ਸੀਸ ਨਿਭਾਇਆ ਈ
ਜਾਨੀ ਸੋਹਣੇ ਦਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਅੰਤ ਸੋਹਣਾ, ਅਵੱਲ, ਆਖ਼ਿਰੋਂ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਈ।

*****

47. ਸ਼ੀਸ਼ਾ, 48. ਮੋਢੇ, 49. ਆਦਤ ਅਨੁਸਾਰ, 50. ਪਰਦਾ, 51. ਵਿਲੱਖਣ,

ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਰਿਸਰਚ ਆਰਗੇਨਾਇਜ਼ੇਸ਼ਨ (ਰਜਿ.)
ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ
ਸੂਚੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ:

1. ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)- ਇਕ ਮੁਤਾਲਿਆ ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
2. ਚਿੱਠੀਆ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
3. ਹੁਲੀਆ ਸ਼ਰੀਫ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
4. ਸੀ ਹਰਫੀ ਸੱਸੀ ਪੁਨੂੰ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
5. ਚੋਪਟ ਨਾਮਾ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
6. ਪੰਧ ਨਾਮਾ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
7. ਮਆਰਿਬ-ਉਲ-ਖ਼ਾਸਿਈਨ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
8. ਮੁੰਤਖ਼ਿਬ ਕਲਾਮ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
9. ਕਿੱਸਾ ਪੂਰਨ ਭਗਤ
ਮਾਸਟਰ ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਰਾਠੋਰ (ਭਾਰਤ)
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਰਵ ਉੱਤਮ ਅਦਾਰੇ ਅਕਾਦਮੀ ਅਦਬੀਆਤ-ਏ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਵੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ ਦੀ ਰਚਨਾ “ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ- ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਔਰ ਫ਼ਨ” ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਫ਼ਪਾਈ ਅਧੀਨ ਪੁਸਤਕਾਂ :

1. ਰੂਹ-ਉਲ-ਤਰਤੀਲ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
2. ਦਾਸਤਾਨ-ਏ-ਅਮੀਰ ਹਮਜ਼ਾ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
3. ਦਾਸਤਾਨ-ਏ-ਅਮੀਰ ਹਮਜ਼ਾ (ਭਾਗ ਦੂਜਾ)
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
4. ਦਾਸਤਾਨ-ਏ-ਅਮੀਰ ਹਮਜ਼ਾ (ਭਾਗ ਤੀਜਾ)
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
5. ਮਸਅਲਾ-ਏ-ਤੌਹੀਦ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
6. ਅਹਸਨ-ਉਲ-ਕਸਸ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
7. ਸ਼ਜਰਾ-ਏ-ਤਰੀਕਤ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ

ਗੁਰਮੁਖੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ:

1. ਮਆਰਿਬ-ਉਲ-ਖ਼ਾਸ਼ਿਈਨ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਅਨੁਵਾਦਕ : ਡਾ. ਨਦੀਮ ਅਹਿਮਦ 'ਨਦੀਮ'
2. ਅਹਸਨ-ਉਲ-ਕਸਸ (ਕਿੱਸਾ ਯੂਸੁਫ਼ ਜ਼ਲੈਖ਼ਾ)
ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.)
ਲਿੱਪੀਅੰਤਰਨ ਅਤੇ ਸੰਕਲਨ : ਡਾ. ਨਦੀਮ ਅਹਿਮਦ 'ਨਦੀਮ'
3. ਹੁਲੀਆ ਸ਼ਰੀਫ਼
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
ਲਿੱਪੀਅੰਤਰਨ ਅਤੇ ਸੰਕਲਨ : ਡਾ. ਨਦੀਮ ਅਹਿਮਦ 'ਨਦੀਮ'
4. ਦਰਦ ਕੁਸਾਲੇ
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
ਲਿੱਪੀਅੰਤਰਨ ਅਤੇ ਸੰਕਲਨ : ਡਾ. ਨਦੀਮ ਅਹਿਮਦ 'ਨਦੀਮ'
5. ਚਿੱਠੀਆਂ
ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਊਦ ਅਹਿਮਦ
ਲਿੱਪੀਅੰਤਰਨ ਅਤੇ ਸੰਕਲਨ : ਡਾ. ਨਦੀਮ ਅਹਿਮਦ 'ਨਦੀਮ'

*****

ਹਜ਼ਰਤ ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ (ਰਹਿ.) ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਸ਼ਾਇਰ-ਏ-ਪੰਜਾਬ

ਰੁਤਬਾ ਉਹਦਾ ਲਾਸਾਨੀ ਹੈ ਉੱਚਾ ਉਹਦਾ ਪਾਇਆ
ਆਲਮਪੁਰ ਦਾ ਸ਼ਾਇਰ ਸਾਰੇ ਆਲਮ ਉੱਤੇ ਛਾਇਆ।

ਸਿਲਕ ਗੁਹਰ ਦਾ ਮਿਸਰਾ ਉਹਦਾ ਸ਼ਿਅਰ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਗਜ਼ਰਾ
ਉਹਨੇ ਜਿਹੜਾ ਅੱਖਰ ਲਿਖਿਆ ਅੱਜ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਸੱਜਰਾ।

ਉਹਦੀ ਬਾਤ ਮਸ਼ਾਲਾ ਵਾਂਗਰ ਜਿਉਂ ਪੱਗ ਲਿਸ਼ਕਾਂਦੀ
ਉਹਦੀ ਸੋਚ ਚੰਬੇ ਦੀ ਡਾਲੀ ਮਗਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਕਾਂਦੀ।

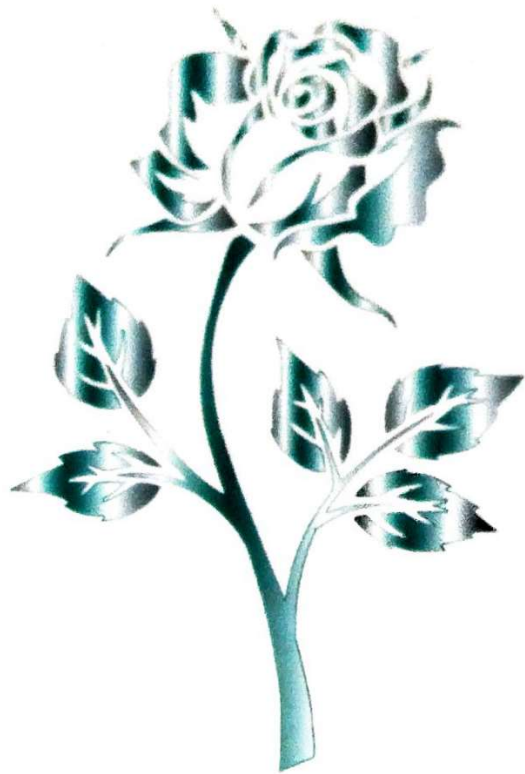
ਉਹਦਾ ਨੁਕਤਾ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਨੁਕਤਾ ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਵਾਲਾ
ਐਡਾ ਸ਼ਾਇਰ ਫਿਰ ਕਦ ਜੰਮਣਾ ਵਾਹ ਸੁਬਹਾਨ ਤਆਲਾ।

ਸਾਬਿਰ ਯਾਰ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਨੇ ਜੀਣ ਦੇ ਚੱਜ ਸਿਖਾਏ
“ਆਸ਼ਿਕ ਤੇ ਹਨੂਰੀ ਚੱਲੇ ਜ਼ਰਾ ਨਾ ਜੁੰਬਿਸ਼ ਖਾਏ”।

ਡਾ. ਸਾਬਿਰ ਆਫ਼ਾਕੀ

ਮੁਜੱਫ਼ਰ ਆਬਾਦ, ਆਜ਼ਾਦ ਕਸ਼ਮੀਰ

28 ਅਕਤੂਬਰ 2000 ਈ.

ਸਰਤਾਜ-ਏ-ਔਲੀਆ ਸੁਲਤਾਨ-ਉਲ-ਆਇਕੀਨ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੇਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ ਰਹਿ ਸਾਹਿਤ ਧਾਰਾ

ਸੰਪਾਦਕ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਸਰੂਦ ਅਹਿਮਦ
ਵਿਖਾਸਪੁਰਾ ਤੇ ਸੰਕਲਨ
ਡਾ. ਨਦੀਮ ਅਹਿਮਦ 'ਨਦੀਮ'

ਹਜ਼ਰਤ ਮੇਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ ਐਜ਼ਕੇਸ਼ਨਲ

ਚੈਰੀਟਬਲ ਸੁਸਾਇਟੀ, ਗੁੱਸੇਆਬਾਦ

ਸਰਤਾਜ-ਏ-ਔਲੀਆ ਸੁਲਤਾਨ-ਉਲ-ਆਇਕੀਨ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੇਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ ਰਹਿ ਸਾਹਿਤ ਧਾਰਾ

ਦਰਦ
ਕੁਸਾਲੇ

ਸੰਪਾਦਕ ਮਸਰੂਦ ਅਹਿਮਦ
ਵਿਖਾਸਪੁਰਾ ਤੇ ਸੰਕਲਨ
ਡਾ. ਨਦੀਮ ਅਹਿਮਦ 'ਨਦੀਮ'

ਹਜ਼ਰਤ ਮੇਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ ਰਹਿ
ਵਿਸ਼ਵ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ (ਰਸਿ)

ਸਰਤਾਜ-ਏ-ਔਲੀਆ ਸੁਲਤਾਨ-ਉਲ-ਆਇਕੀਨ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੇਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ ਰਹਿ ਸਾਹਿਤ ਧਾਰਾ

ਮਆਰਿਬ-ਉਲ-ਖ਼ਾਸਿਈਨ

ਸੰਪਾਦਕ ਮਸਰੂਦ ਅਹਿਮਦ
ਵਿਖਾਸਪੁਰਾ ਤੇ ਸੰਕਲਨ
ਡਾ. ਨਦੀਮ ਅਹਿਮਦ 'ਨਦੀਮ'

ਹਜ਼ਰਤ ਮੇਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ ਐਜ਼ਕੇਸ਼ਨਲ
ਚੈਰੀਟਬਲ ਸੁਸਾਇਟੀ, ਗੁੱਸੇਆਬਾਦ

ਸਰਤਾਜ-ਏ-ਔਲੀਆ ਸੁਲਤਾਨ-ਉਲ-ਆਇਕੀਨ
ਹਜ਼ਰਤ ਮੇਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ ਰਹਿ ਸਾਹਿਤ ਧਾਰਾ

ਅਹਮਦ-ਉਲ-ਕ਼ਾਸਿਈਨ ਕਿੱਸਾ
ਯੂਸੁਫ਼ ਚੁਲੋਕਾ

ਸੰਪਾਦਕ ਮਸਰੂਦ ਅਹਿਮਦ
ਵਿਖਾਸਪੁਰਾ ਤੇ ਸੰਕਲਨ
ਡਾ. ਨਦੀਮ ਅਹਿਮਦ 'ਨਦੀਮ'

ਹਜ਼ਰਤ ਮੇਲਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਆਲਮਪੁਰੀ ਰਹਿ
ਵਿਸ਼ਵ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ (ਰਸਿ)